

DESCARTES METAFİZİĞİNDE TANRI PROBLEMİ

The Problem of God in Descartes' Metaphysics

Emine AYDOĞAN*

ÖZ

Modern felsefenin kurucusu olarak görülen Descartes, on yedinci yüzyıl Fransız düşünürüdür. Descartes'ı modern felsefenin kurucusu yapan, felsefesini öznenen hareketle inşa etmiş olmasıdır. Descartes'a kadar insan anlığı evrene bağlı olarak konumlanırken Descartes'la birlikte evren insan anlığına bağlı olarak konumlanmıştır ki bu da felsefe de bir dönüşümü ifade eder. Böyle bir dönüşümde metafizik bir temel gerektirir. Descartes'da dönüşümün mimarı olarak dönüşümün gereğini yapar ve felsefesine bilgi ağacının kökü olarak gördüğü metafizikle başlar.

Descartes metafiziği üç temel problem üzerine kurulmuştur. Kuşku duyuyorum; Cogito ergo sum ve Tanrı vardır. Bu problemler aynı zamanda onun metafiziğinin üç dönemine karşılık gelmektedir. Descartes'ın, ilk kesin bilgisi olan Cogito ergo sum'la kuşkularından kurtulmuş olduğu söylene de ona tam anlamıyla kesin bilgiyi veren ve kuşkularından kurtaran Tanrı'nın varlığının bilgisidir ki, işte bu çalışmada Descartes'ın Tanrı'nın varlığına ilişkin üç kanıtı ele alınmış ve bu kanıtlardaki ortaçağ izleri de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: René Descartes, Şüphe, Cogito, Tanrı.

ABSTRACT

Descartes dubbed the father of modern philosophy is one the French philosophers in 17th century. Descartes frequently sets his views starting from the subject and that is why he has been dubbed so. It was considered that human understanding was located by depending on the universe until Descartes. After Descartes, the universe was located by depending on the human understanding. This means a philosophical conversion and requires a metaphysics basis. Descartes is the founder of this conversion, does what it requires and argues that all philosophy is like a tree, whose roots are metaphysics so he starts philosophy with metaphysics.

Descartes' metaphysics is based on three problems. I doubt; there are Cogito ergo sum and god. These correspond to three periods of his metaphysics. Although it is argued that Descartes was free of his doubts with his first exact information Cogito ergo sum, knowledge about the existence of god is the one which sets him free of his doubts. This study deals with three evidence regarding existence of god and tries to reveal hints in the medieval age of these evidence.

Key Words: Descartes, Doubt, Cogito, God.

Giriş

Modern felsefenin kurucusu olarak ün kazanmış olan René Descartes on yedinci yüzyıl Fransız düşünürüdür. Descartes modern dünyayı özne eliyle inşa etmesiyle felsefe tarihi içerisinde çok önemli bir kırılma noktasını, dönüşümü

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Elmek: e.aydogan@atauni.edu.tr

simgeler. İnsan anlığı evrenin düzenine bağlı olarak konumlanırken Descartes'la birlikte evrenin düzeni insan anlığına bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu dönüşüm ilk adım olarak metafiziği gerektirmektedir.(Bumin, 1996: 48) Descartes'da felsefesini bir metafizik temelden hareketle inşa eder.

Felsefenin temel problemlerini ele alan her metafizik kendisinden önceki metafiziklere ya onları destekleyerek ya da onları eleştirerek gelişir; ama her dönem metafiziğinin problemleri farklılık gösterir. Metafizik özellikle yirminci yüzyılda çok ciddi eleştirilerle yok olma noktasına gelse de Descartes'ın ifadesiyle 'felsefe ağacının kökü' olması dolayısıyla varlığını ilk çağdan günümüze kadar sürdürmüştür.

Felsefe ağacının kökünü oluşturan Descartes metafiziği üç dönemli bir tarihtir; Kuşku duyuyorum, düşünüyorum o halde varım ve Tanrı vardır. Descartes metodik kuşkusu sonucu düşünen ben olarak ilkin kendi şahsi varlığını tasdik eder. Descartes bu ilk metafizik ilkesine ulaşır, ancak burada kalamaz. Kalırsa kendisi dışındaki hiçbir şeyden emin olamaz ve zihninin dışına çıkamayan bir solipsist olur. Bu nedenle Tanrı'ya ait kesinlik çok önemlidir; her hakikât, her pozitif bilim buna bağlıdır. Weber'in de ifade ettiği gibi Tanrı olmasaydı Descartes "cogito ergo sum"da mahpus kalacak ve başka hiçbir şey bilmeden yalnız kendi kendisini bilecekti. (Weber, 1998: 217)

Kuşku ve Cogito Ergo Sum ve Tanrı Kanıtlamaları

Descartes ilk felsefe ya da metafiziğinin ilk dönemi olarak kuşku ile başlar. Descartes kuşkuyu yöntem olarak temelde iki amaç için kullanmıştır. Onun kuşkuyu yöntem olarak kullanmasının amacı, ilk olarak hakikati ona zarar veren şeylerden arındırmak. Yani Descartes bilgide kesinliğe ulaşabilmek, sağlam bir bilgi sistemi oluşturabilmek için öncelikle yanlış inanç ya da kuşkulu olanları ayırt etmeye çalışır. Descartes bunu tıpkı bir binanın temeli atılmadan önce gevşek toprağın temizlenmesine benzetir. Kuşku yöntemini ikinci olarak çağının septikleriyle mücadele etmek için kullanır. Yani Descartes bilginin temellerini septisizmin zarar veremeyeceği bir noktaya oturtmaya çalışır ki bu amacını da şöyle dile getirir: "Ben septiklerin yapabildiği her şeyin daha iyisini yapacağım. Septik araştırmayı en son sınırına dek taşıırken, sonuçta mutlak bir biçimde temellenmiş ve sağlam bir şeyle ortaya çıkacağımı umuyorum" (Magee 2001: 73) . Descartes kuşku yöntemini temelde bu amaçlarla uygulamaya koyarken kuşkuyu genel üç başlık altında yürütür: Duyulara dayanan inançlar, basit doğalara ilişkin bilgi ve akıl yürütmeye dayanan inançlar. Bu kuşkuları sonucu Descartes'ın kuşkusu öyle bir noktaya varır ki artık ne çıkmak mümkündür ne de unutmak. Elinde olan ve kuşku duymadığı tek şey kuşku duyduğudur. Kuşku

duymak da bir düşünce faaliyetidir. Öyleyse kuşku duyan ve bu düşünce faaliyetini yürüten olarak vardır. Descartes burada kuşkularından kurtulmasını sağlayacak ilk kesin hakikatine ulaşır: Düşünüyorum, o halde varım ya da kuşku duyan, düşünen olarak ben varım. Descartes böylece kendisinden şüphe edilemeyen ilk ilkesine ulaşmış olur. Varlığından kuşku duymadığı ben zihnin kendisidir Descartes kuşkusu sonucu ben bilincine ulaşırsa da Laberthonnière göre bu kuşkunun sonucu değil başlangıcıdır. “Doğrusu düşünüp danışarak şüpheden hareket etmek, ilkin sadece süjenin görüş noktasına göre durum almayı kabul etmektir” der Laberthonnière (Laberthonnière 1959: 5).

Descartes burada ilk ilke olarak kendi zihnine ulaşmasıyla ve modern dünyayı bu benden hareketle inşa etmesiyle aslında on yedinci yüzyıl felsefesinin özne temelli bilgi ve varlık anlayışının temellerini atar ve yeni felsefe hareketini başlatır.

Tabi Descartes ilk ilkesine ulaştıktan sonra Tanrı'nın varlığını kanıtlaması gerekir. Aksi takdirde zihninden dış dünyaya geçemez, kendi beninde sıkışıp kalır. Öyleyse Descartes Tanrı'ya dair bilgi edinmeksizin hiçbir zaman hiçbir şeyden emin olamaz. Her ne kadar Descartes'ın şüphelerini “cogito”nun sona erdirdiği söylene de gerçek anlamda şüpheye son verecek olan Tanrı'ya ait kesinliktir. Bu noktada Descartes felsefesinin üçüncü dönemi olarak Tanrı kanıtlamalarına geçer.

Modern düşüncenin mimarı olarak görülen Descartes'ın skolastik gelenekle bağı koparmadığı şeklinde eleştirilere neden olan ve felsefesinde büyük bir öneme sahip olan Tanrı kanıtlamaları onun metafiziğini anlamak bakımından son derece önemli bir yere sahiptir.

Tanrı'nın varoluşunu ispatlamanın iki yolu vardır: Biri eserleri yoluyla, diğeri özü ya da doğasının kendisi yoluyla. (Beysade 1997: 74) Eserleri yoluyla kanıtlama neden kanıttır ve bu kanıt Aquino'lu Thomas'ın kanıtı olarak bilinir. Özü ya da doğasının kendisi yoluyla kanıtlama Anselmus'un ünlü ontolojik kanıtıdır ve bu ontolojik kanıt ortaçağ sonrası Descartes başta olmak üzere çoğu rasyonalist tarafından kullanılmıştır.

Descartes Aquinalı Thomas gibi a a posteriori bir kanıt kullandıktan sonra Anselmus gibi de a priori bir kanıt kullanır. Bu iki kanıtlama tarzını da kullanmasını metafiziğinin üstünlüğüne atfeder. Ancak Aquinalı Thomas'ın kanıtı olan neden kanıtında eserden hareket edilerek illete ulaşılmaya çalışılsa da Descartes burada mevcut bir eserden hareket etmez. O zihnindeki sonsuz ve tam varlık fikrinden hareketle Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışır. Descartes'ın kabul

ettiği Thomist ilke bir nedenler serisinde sonsuza yükselmek olanaksızdır; ancak bir ilk nedene varmak gerekir ki o da Tanrıdır. Buradan hareketle diyebiliriz ki Descartes Tanrı'nın varlığıyla ilgili olarak ilk ikisi a posteriori, diğeri a priori olmak üzere üç kanıt öne sürmüştür.

a) İlk Kanıt

Descartes Tanrı'nın varlığını kanıtlama fırsatı elde edebilmek amacıyla düşüncelerini cinslere ayırmaya, bunların doğruluk ve yanlışlıklarını incelemeye koyulur. Descartes düşüncelerinden bazılarının eşyanın hayalleri gibi olduğunu ve bunların fikir olarak adlandırıldığını söylerken diğerlerinden bazılarını irade veya teessür, bazılarını da hüküm olarak belirtir. Fikirleri kaynakları bakımından ele aldığımızda Descartes, bunlardan bazılarının kendisiyle birlikte doğmuş olduğunu bazılarının yabancı ve dışarıdan geldiğini ve bazılarının da kendisi tarafından uydurulmuş olduğunu ifade eder. Descartes kendisi tarafından uydurulmuş olarak gördüğü düşünceleri uydurma oldukları için tetkike lüzum görmeyip, işe dışarıdaki şeylerden geldiğini sandığı fikirleri incelemeye başlar ve bunların dışarıdaki şeylere benzediğine inandıran sebepleri araştırır.

Bu sebeplerden ilki bunların kendisine tabiat tarafından öğretildiğini sanmasıdır. Tabii bu tabiattan kastı bir tabiat ışığı değil temayüldür; çünkü tabiat ışığının kendisine gösterdiği şeylerden şüphe edemez. Öyleyse kastettiği temayülere gelince yanlış ve doğruyla ilgili meselelerde tabii temayülü takip edemeyeceğini söyler; bunun nedenini şöyle ifade eder; "...onların iyilik ve kötülükten birisini seçmek gerektiği zaman, beni iyiye olduğu kadar kötüye doğru da sürüklediklerini birçok hallerde gördüm." (Descartes 1997: 152)

Sebeplerden ikincisinde Descartes, dışarıdaki şeylerden geldiğine inandığı fikirlerin iradesine bağlı olmadıklarını söyler; çünkü bu fikirler Descartes istese de istemese de zihnine gelmektedirler. Ama bu fikirlerin onun iradesine bağlı olmaması onların hariçten geldiğine delil değildir. Çünkü Descartes'a göre; "...bunlar bana uyurken hariçten gelmiyor. Sonra bu fikirlerin bu şeylerden geldiğini kabul etsem bile onların bu eşyaya benzediğini çıkarmak zaruri değildir. Nitekim bende birbirinden farklı iki güneş fikri vardır: Birine göre güneş olduğundan pek küçük parlak bir yuvaraktır. Diğerine göre yerden pek çok defa büyüktür. Bu iki fikrin aynı zamanda aynı güneşe benzemesi imkânsızdır. Hâlbuki akıl beni doğrudan doğruya güneşin görünüşünden edinilen birinci görüşün güneşe en az benzediğine inandırmıyor." (Descartes 1997: 35-36) Öyleyse Descartes kendisine dışarıdaki şeylerden geldiğine inandığı fikirlerin tam olarak hariçten geldiğine dair bir kanıt bulamaz ve kendi varlığı dışındaki şeylerin varlığına kesin bir hükümle değil sadece kör ve tedbirsiz bir hükümle inandığı sonucunu çıkarır.

Descartes kendisinde fikirleri bulunan şeylerin hariçten olup olmadıklarını araştırmak için mevcut başka bir yolun daha olduğunu ileri sürer. Descartes kendindeki bu fikirleri bazı düşünme tarzları olarak ele alırsa bunlar arasında hiçbir fark görmez; ancak onları biri bir şeyi diğeri başka bir şeyi gösteren hayaller olarak ele alındığında çok açık olarak onların birbirinden farklı olduğu sonucuna ulaşır: “Zira gerçekte, cevherleri gösteren fikirler diğerinden daha fazla bir şey olup, kendilerinde daha fazla objektif bir gerçeklik bulunur. Yani tasavvurlarıyla yalnız tavır ve arzuları gösterenlerden daha fazla bir varlık ve olgunluk derecesine iştirak ederler. Hatta mutlak, ebedi, sonsuz, değişmez, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve dışarıda var olan bütün şeylerin yaratıcı olan bir Tanrı’yı anlamaya yarayan fikrin şüphesiz sonlu cevherleri gösteren fikirlerden daha fazla objektif bir gerçekliği vardır.” (Descartes 1997: 35-36) Descartes burada cevherleri içeren fikirleri diğer fikirlerden sonlu cevheri de sonsuz cevherden daha fazla bir objektif gerçekliği olması nedeniyle ayırt eder ve cevherleri gösteren fikirlerin diğerlerinden daha fazla bir şey olduğunu, daha fazla bir tasavvur gerçekliği ihtiva ettiğini belirtir ve yeter-neden ilkesini verir.

Yeter-neden ilkesinde belirtilen şey fail illette hiç olmazsa vücuda getirdiği eser kadar bir gerçeklik ya da varlık bulunmalıdır. Yani yokluktan bir şeyin meydana gelmesi şöyle dursun az olgun tam olgun olanda az olgun olanın devam ve neticesi olamaz. Ayrıca Descartes ele aldığı fikirlerden herhangi birinin kendisinde olmayan objektif bir gerçekliği olursa yani o, ele aldığı fikirlerin nedeni değilse o zaman kendisi bu dünyada yalnız değildir, o fikrin nedeni olan başka bir şey vardır. İşte Descartes zihninde kendisinden gelmesinin mümkün olmadığı bir şeyin bulunup bulunmadığını incelemek için tasavvurda muhtelif varlık dereceleri gösteren fikirleri verir: “Şimdi bu fikirler arasında bana kendimi gösteren ve burada anlaşılmasında hiçbir güçlük çekilmeyen fikirden başka birisi bana bir Tanrı’yı, bazıları cisimli ve cansız şeyleri, bazıları melekleri, bazıları hayvanları ve son olarak bazıları da bana benzeyen insanları gösteriyor.” (Descartes 1997: 158) Descartes bu fikirleri genel olarak üç başlık altında inceler: İlk olarak diğer insanlar, melekler ve hayvanların fikirlerini ele aldığı anda bu şeylerin fikirlerini Tanrı’yla maddi şeylerin fikirlerinin bütününden çıkarabileceğini ifade eder. İkinci olarak maddi ve cisimli şeylerin fikirleridir. Bu fikirleri üç noktada inceler:

1) Işık, renk, tat, sıcak, soğuk gibi nitelikler. Descartes bu niteliklerin gerçekliklerini tam olarak bilmediğini ifade eder; “...bunlar zihnimde o kadar karışık ve donuk bulunuyorlar ki, doğru mu yoksa yanlış ve yanlış görünüşten ibaret mi olduklarını, yani bu nasıllıklardan edindiğim fikirler gerçek şeylerin fikirleri midir, yoksa bana, var olmasına imkân olmayan hayalî şeyleri mi gösteriyorlar, doğrusu pekiyi bilmiyorum.” (Descartes 1997: 159) Tabi Descartes bu fikirlerden emin olmadığından dolayı bu fikirleri başka bir müellife (eseri ortaya koyan)

atfetmesinin mümkün olmadığını düşünür. Çünkü eğer var olmayan bir şeyi ifade ediyorsa, yani yanlış iseler Descartes bunu kendi tabiatının bir eksikliği olarak görür. Ama eğer onlar doğru iseler o zaman da gösterdikleri doğruluk çok az şey olduğundan Descartes bunların kendisi tarafından oluşturulmuş olmamaları için hiçbir sebep olmadığını söyler.

II)Töz, zaman ve diğer buna benzer şeylerin fikirleri. Descartes bunlara maddi şeylerden edinilen açık seçik fikirler der. Descartes bunlardan bazılarını (cevher, süre gibi) kendinden edindiği fikirlerden çıkarabileceğini söyler.

III)Uzam, şekil, durum ve hareket gibi özellikler. Descartes bu fikirlerin kendisinde formel olarak bulunmasa da kendisinin bir cevher olması, bunlarında cevherin tavırları, sanları olması nedeniyle bu özelliklerin kendisinden gelebileceğini söyler.

Sonuç olarak Descartes'ın bütün bu maddi ve cisimli şeylerin fikirlerinin kendinin haricindeki bir şeyden geldiğine dair kesin bir delili yoktur.

Descartes'ın kendisinden gelmesine imkân olmayan bir şeyin bulunup bulunmadığıyla ilgili incelemesinde geriye kalan tek fikir Tanrı fikridir. Tabi bu Tanrı fikriyle kastedilen zihnindeki tüm fikirlerden sonsuz ve tam olmasıyla ayrılan, tüm fikirlerin en müspeti olan bir sonsuz ve tam varlık fikridir. Başka fikirlerden bu şekilde ayrılan bu sonsuz ve tam varlık fikri Descartes'ın hareket noktasını oluşturur. Descartes'ın karşılaştığı bu sonsuz ve tam varlık fikri kendisi gibi sonlu ve eksik bir varlıktan gelmiş olamaz. Çünkü Descartes yeter-neden ilkesinde belirttiği üzere fail nedende hiç değilse eseri kadar bir gerçeklik bulunmalıdır. “ Zira, her ne kadar ben bir cevher olduğum için cevher fikri bende bulunsada, bununla beraber sonlu bir varlık olduğum için sonsuz bir cevher fikri, gerçekten sonsuz olan bir cevher tarafından bana konmuş olmadıkça bende bulunamaz.” (Descartes 1997: 161) Öyleyse şunu söyleyebiliriz ki bu fikir (sonsuz ve tam varlık fikri) yalnız sonlu ve eksik olan Descartes'ın kendinden gelmemekle kalmaz, fakat sonsuz ve tam varlıktan başka bir varlıktan da gelemez (Labert-honnière 1959: 150-151).

Tabi bu sonsuz ve tam varlık fikrinde sonlu fikirden daha fazla bir gerçeklik vardır ve Descartes kendi sonlu fikrinden önce Tanrı kavramına ya da fikrine sahiptir ve bu olgun ve tam varlık fikrinden hareketle kendi varlığının eksikliklerinin farkına varmıştır. Descartes metafizik düşüncelerde bunu şöyle ifade eder: “Zira eğer bende kendi varlığımdan daha olgun bir varlık fikri bulunmasaydı ve bu varlığı kendi varlığımla mukayese ederek tabiatımın eksiklerini bilmese idim,

şüphe ettiğimi ve arzu ettiğimi yani bende bir şeyin eksik olduğunu ve tamamıyla olgun olmadığımı nasıl bilebilirdim.”(Descartes 1997: 161-162)

Descartes sonlu olan insan zihninin sonsuz ve tam varlık fikrini anlayamasa da açık seçik olarak bilebileceğini söyler. Tabii bu sonlu insan zihninin sonsuzunu anlayamaması sonsuzun mahiyeti icabıdır ve bu sonsuz olgun varlık fikri insana doğrudan, bir hamlede verilmiştir.

Sonuç olarak bu kanıtta Descartes zihninde ki sonsuz ve tam varlık fikrinden hareketle Tanrının varlığını kanıtlamıştır. Ancak Descartes burada düşüncesinde ki Tanrı fikrinden Tanrı'nın varlığına geçtiği zaman, Tanrı'ya var olmak zorunluluğunu veren düşüncesi değildir; tersine Tanrı'nın varlığının zorunluluğu düşünceye kendisini dayatmaktadır. (Bozkurt 1997: 126)

b)İkinci Kanıt

Bu kanıtında Descartes Laberthonnière'ninde ifade ettiği üzere sanki birinci kanıtın tahkikini yapmak ister gibi(Laberthonnière 1959: 151) Tanrı fikrini tasavvur eden olarak kendi nedenini sorgular. Yani var oluşunu kime borçlu olabileceğini sorar. Cevap için üç alternatifi vardır; kendisi, anne-babası ve Tanrı'dan daha az olgun başka illetlere; zira Tanrı'dan daha çok olgun ve hatta ona eşit olacak hiçbir şey tasavvur edilemez (Descartes 1997: 165).

İlk alternatifte baktığımızda Descartes burada kendi kendisinin nedeni olmayacağını söyler. Var oluşunun nedeni olamamasıyla ilgili bazı nedenler sıralar; ilk olarak eksik oluşunun ve olgun olmayışının sonucu olarak şüphe etmesini ve arzularını gösterir. Yani eğer kendi var oluşunun nedeni olsaydı hiçbir şeyden şüphe etmeyecek ve hiçbir arzusu bulunmayacaktır. İkinci olarak tabiatının mahrum olduğu şeyler bulunması O'nun eksikliğini gösterir. Descartes'ın ifadesiyle söylersek; “...dünyaya gelişimin sebebi ve varlığımın yaratıcı kendim olsaydım, hiç değilse, edinilmesi kolay olan şeylerden, meselâ tabiatımın mahrum olduğu bir çok bilgilerden, kendimi mahrum etmezdim; ve yine, Tanrı'dan edindiğim fikrin ihtiva ettiği şeylerin hiçbirinden de kendimi mahrum etmezdim.” (Descartes 1997: 165) Üçüncü olarak kendi varlığının bütün zamanlarda var olmasını mümkün kılacak kudret ya da güce sahip olup olmadığını sorar kendisine. Ancak bu gücün kendisinde olduğuna dair herhangi bir kanıtı ya da bilgisi yoktur. O halde kendisi dışında başka bir varlığa bağımlıdır.

İkinci alternatifte Descartes varlığını anne babasına borçlu olabileceği ihtimalini eler. Çünkü her ne kadar anne babası dünyaya gelmesinde pay sahibi olsalar da düşünen bir şey olarak varlığının nedeni olamazlar; “Ana-babama gelince, görünüşte dünyaya gelmemi onlara borçluyum, her ne kadar bu hususta

bütün inandıklarım doğru olsa dahi, bununla beraber bundan dolayı, düşünen bir şey olarak beni meydana getiren ve muhafaza eden ana-babam olması gerekmez; çünkü düşünen bir cevherle cismani bir fiil arasında hiçbir münasebet yoktur." (Descartes 1997: 168)

Descartes'ın son alternatifi Tanrı'dan daha az olgun başka illetler tarafından meydana getirilme fikridir ki Descartes'a göre bu imkânsızdır. Çünkü Descartes'ın verdiği yeter neden ilkesince fail nedende hiç olmazsa eseri kadar bir gerçeklik bulunması gerekir. Bundan dolayı Tanrı'dan daha az yetkin nedenin düşünen bir şey olması ve ona atfettiği bütün olgunluklara sahip olmalıdır. Sonra o kendi kendisinin nedeni midir, yoksa başka bir nedene mi bağlıdır? Eğer kendi kendisinin nedeni ise Tanrı olması gerekir ama aynı zamanda bütün olgunluklara sahip olmalıdır. Kendi kendisinin nedeni değilse bu kez de ikinci nedenin var oluşu sorgulanır ta ki son neden bulunana kadar. Bu nedenler serisinde sonsuzca yükselmek olanaksızdır.

Sonuç olarak Descartes varlığını Tanrı dışında başka bir varlığa borçlu olabilme ihtimalini ortadan kaldırır ve var oluşunun nedeninin Tanrı olduğunu kanıtlar.

c)Üçüncü Kanıt

Bundan önce ki iki kanıt a posteriori kanıtlarken Descartes bunlara a priori olan bir üçüncüsünü ilave eder ki bu kanıt Kant'tan itibaren ontolojik olarak bilinen (Lacombe 1943: 60) Anselmus'un geliştirdiği kanıttır. Bu kanıt önceki iki kanıttan farklı olarak Tanrı'yı onun özü ve doğası yoluyla kanıtlamaya çalışır ve mükemmel varlık fikrini varlık noktası olarak değil, çıkış noktası olarak görür (Aydın 1987: 22).

Descartes'ın buradaki hareket noktası Tanrının özünde varlık kavramının içerilip içerilmediğidir. Tanrı dışındaki bütün varlıklarda öz varlıktan ayrı olarak düşünülebilir; fakat Tanrı'da varlık özden ayrı olarak düşünülemez. Yani var olduğunu düşünmeksizin tam olgun bir Tanrı düşünülemez. Çünkü bütün olgunlukları kendinde toplayan mükemmel varlığın var olmadığı düşünülürse o, artık mükemmel bir varlık olmaz. Descartes bu kanıtı beşinci düşüncede bazı örneklerle şöyle ifade eder: "Zira bütün diğer şeylerde öz ile varlık arasında bir tefrik -ayırma, ayırt etmek -(Türk Dil Kurumu 1932)- yapmaya alışmış olduğumdan, varlığın Tanrı'nın özünden ayrılmış olabileceğine ve dolayısıyla Tanrı'nın bilfiil mevcut değilmiş gibi idrak edilebileceğine kolayca kanaat getiriyorum; fakat bununla beraber daha dikkatlice düşündüğümde, varlık Tanrı'nın özünden tıpkı bir dik üçgenin özünden üç açısı toplamının iki dik açısı eşit ol-

duğunu veyahut bir dağ fikrinden bir dere fikrinin ayrılmadığı gibi ayırlamaz olduğunu açıkça görüyorum. Böylece kendisinde varlık eksik olan bir Tanrı'yı idrak etmekte, hiçbir deresi bulunmayan bir dağı idrak etmektekinden daha az aykırılık yok değildir.”(Descartes 1997: 190)

Descartes Tanrı'nın var olmasının Tanrı kavramının ayrılmaz bir parçası olduğu sonucuna erişince bir noktayı da belirtir o da şudur; “...Tanrı'yı varlıksız idrak edememenden, yalnız varlığın ondan ayrılmaz olduğu çıkar ve dolayısıyla Tanrı gerçekten vardır. Düşüncemin bunun böyle olması için bir şey yapabildiği ve eşyaya zorla bir zaruret koyduğu için değil, fakat tersine, düşüncemin Tanrı'yı bu tarzda idrak etmesini asıl şeyin zarureti yani Tanrı'nın varlığının zarureti tayin ettiği için bu böyledir. Zira kanatlı veya kanatsız bir at tahayyül etmekte hürüm; fakat var olmayan bir Tanrı idrak etmekte hür değilim (Descartes 1997: 191).

Öyleyse diyebiliriz ki Descartes zihnindeki mükemmel varlık fikrinden hareketle böyle bir varlık için varlığın zorunluluğunu ifade eder ve Tanrı'nın varlığını Onun doğasından hareketle kanıtlamış olur. Descartes'ın ontolojik kanıtı diğer kanıtlardan önemlidir. Onun önemini Laberthonnière şu sözlerle ifade eder: “Bu ispat önceki ispatları tamamlar. Tanrı bahsinde, öteki ispatların sadece farz ettiği ve zımnem müracaat ettiği şeyi o açık olarak ifade eder. Düşüncede bu ispatta üstün ve mutlak bir hakikat arama teşebbüsünde son noktaya erişir (Laberthonnière 1959: 155).

Sonuç

Modern dünyayı özne eliyle inşa etmiş olan Descartes aynı zamanda ortaçağ teolojisinin de mirasçısı olarak görülür. Yani o, her ne kadar modern düşüncenin mimarı olarak felsefesinde düşünen beninden hareket etse de dış dünyanın bilgisini elde edebilmek ve zihninin dışına çıkabilmek için Tanrı'nın varlığını ortaya koymalıdır. Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için üç kanıt ortaya koyar. Bu kanıtlardan ilk ikisi nedensel kanıtlar olup sonuncusu da ontolojik kanıttır. Descartes'ın bu kanıtlarında ortaçağın izleri fazlasıyla görülür ki Descartes bu noktada skolastikten bağı koparmamış olmakla çokça eleştirilir. Descartes kanıtlarındaki ortaçağ izlerini şöyle açıklayabiliriz: Descartes ilk iki kanıtında Tanrı'nın varlığını Aquinolu Thomas gibi a posteriori olarak kanıtlar. Tabi Descartes burada mevcut bir eserden nedene ulaşmaya çalışmaz, O zihnindeki Tanrı fikrinden hareket eder. Oysa Thomas'a göre bir şeyin varlığı o şeyin kavramından çıkarılamaz (Bozkurt 1997: 126). Descartes'ın Thomas'tan etkilendiği yön ise nedenler serisinde sonsuzca yükselmek olanaksızlığına dayanan ilkedir.

Descartes son kanıt olarak Anselmus tarafından geliştirilen ontolojik kanıtı kullanır. Descartes Anselmus'la aynı kanıtı kullansa da Descartes'ın yöneldiği

istikamet bambaşkadır. "Descartes'da ontolojik ispat Tanrı'yı bilmek ve Tanrı'nın gittikçe büyüyen bir ilminde varlığının ve hayatının devamlı olgunlaşmasını bulmak gayesiyle Tanrı'ya giden bir teşebbüsün hususiyet ve ehemmiyetini taşıyacak yerde, sadece varlığını kesin olarak mutlak üzerine kurmak, sonra buradan hareket ederek, başka yerde talihini denemeğe gitmek için bir vasıta oluyor." (Laberthonnière 1959: 157) Yani Descartes Tanrı'yı kanıtlarken hem ontolojik kanıtta hem de neden kanıtlarında ortaçağ düşünürleri ile aynı istikamette değildir ve aynı gayeyi gütmaz. O modern çağın kurucusu olarak öznenen yola çıkar, ilk olarak kendi varlığını kanıtlar, tabi bu kanıtlama Laberthonnière'ye göre muvakkat bir tasdiktir, çünkü ayakta durabilmek için sonradan takviye ve tahkim edilmeğe muhtaçtır.

Nihai olarak Descartes Tanrı'nın varlığını kanıtlarken ister ontolojik kanıtta ister diğer kanıtlarda ortaçağ düşünürlerinden etkilenmiş olsa da Descartes onlardan tümüyle farklıdır. Çünkü ortaçağ düşünürleri için mutlakı bilmek biricik gayedir ve bu gaye ile Tanrı'ya yönelmişlerdir. Oysa Descartes da Tanrı nihai gaye değildir. Descartes dış dünyanın varlığını kanıtlamak ve onun bilgisini tamamlamak için Tanrı'nın varlığını kanıtlamıştır. Bu nedenle de ilk olarak kendi benini kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Mehmet. Din Felsefesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1987.
- BEYSSADE, Jean Marie. "Descartes Felsefi Bir Devrim mi?" ,(Çev. Tülin Bumin), Cogito, İstanbul 1997.
- BOZKURT, Nejat. "Descartes Gerçekten Modern Çağın öncüsü müdür?" , Cogito, İstanbul 1997.
- BUMİN, Tülin. Tartışılan Modernlik; Descartes ve Spinoza, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- DESCARTES, René. Metafizik Düşünceler, (Çev. Mehmet Karasan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997.
- LABERTHONNIÉRE, Descartes Üzerine Tetkikler, (Çev. Mehmet Karasan), Maarif Yayınevi, Ankara 1959.
- LACOMBE, Olivier. Descartes, (Çev. Mehmet Karasan), İdeal Matbaa, Ankara 1943.
- MAGEE, Bryan. Büyük Filozoflar, Paradigma Yayınevi, İstanbul 2001.
- WEBER, Alfred. Felsefe Tarihi, (Çev. H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, İstanbul 1998.